

Шевцова О. М. Вплив сім'ї на розвиток ціннісно-смыслової свідомості дитини. К., 2004.

Яблонська Т. М. Розвиток самосвідомості та Я-концепції в молодшому шкільному віці. Кіровоград, 2013.

**ЛАЗОРЕНКО БОРИС ПЕТРОВИЧ**, кандидат філософських наук, провідний науковий співробітник, ІСПП НАПН України

## **КОНФЛІКТНА АДАПТАЦІЯ ТА ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ВИКЛАДАЧІВ ВИШУ І СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ПРОТИДІЇ ЗАГРОЗАМ ВІЙНИ НА ВИСНАЖЕННЯ**

Особливість сучасної фази російської військової агресії проти України визначається як війна на виснаження (Абрамова, 2025; Мартинович, 2025). В цих умовах актуалізується проблема адекватної адаптації до цієї фази війни та її наслідків, психологічної готовності провідних спільнот українського суспільства і окремих особистостей до протидії її загрозам. Щодо забезпечення надійності тилу, поряд із волонтерами, фахівцями ДСНС та критичної інфраструктури, медиками та іншими спільнотами, важливою є діяльність викладачів військових та цивільних вишів, які готують фахівців для забезпечення військових дій та цивільних тилових структур, відновлення, збереження і зміцнення людських та матеріальних ресурсів української держави і суспільства для закінчення війни і досягнення реального миру.

Проблемам психологічної адаптації особистості до несприятливих умов життя присвячені численні дослідження зарубіжних і вітчизняних дослідників, зокрема досліджено особливості адаптації студентської молоді в умовах повномасштабної фази війни (Красілова та ін, 2023; Радзівіл, Кузікова, 2024) Поряд із звичайною адаптацією фахівцями виокремлюється парадоксальна адаптація. Її дослідженню приділено певну увагу зарубіжними дослідниками. Зокрема О. Douville дослідив та концептуалізував у якості надмірної парадоксальної адаптації «успішне» пристосування вуличних дітей до життя на вулиці та зазначив шкідливі наслідки цього для їх здоров'я, соціального функціонування та інтеграції у суспільство у майбутньому (Douville, 2021). Також досліджено парадокс адаптивності в організаціях, який виникає у співробітників внаслідок необхідності прийняття змін, пов'язаних з її розвитком, і спротиву їм (Meng, W., et al., 2023). Серед вітчизняних праць проявам парадоксальної адаптації до умов війни на виснаження приділено увагу в нашому спільному дослідженні при вивченні психологічної готовності студентської молоді до протидії загрозам війни (Корчакова та ін., 2025). Під парадоксальною адаптацією особистості розуміється конфлікт між її усвідомленим переживанням високих рівнів травматичних стресових станів, психоемоційного вигорання та високими рівнями станів психологічного благополуччя, резильєнтності і ресурсного стресодолавання під час тривалого перебування у травматичних для неї життєвих обставинах в умовах війни (Лазоренко, 2025, с.12).

Також значна кількість досліджень присвячено психологічній готовності особистості. Зокрема Л. М. Карамушкою та її колегами визначено її концепт і структуру та розроблено комплекс методик дослідження психологічної готовності здобувачів освіти до соціального підприємництва в умовах війни (Карамушка, Нагорна, 2025). Фахівцями ІСПП НАПН України досліджено готовність громадян і суспільних груп до дій за умов надзвичайних ситуацій (Духневич та ін., 2023). Також визначено особливості формування психологічної готовності військовослужбовців (Кокун та ін., 2023).

Метою тез, спираючись на отримані у попередньому дослідженні матеріали (7), з'ясувати особливості конфліктної парадоксальної адаптації викладачів гуманітарного вишу і студентської молоді до цієї фази війни і їх психологічної готовності протидії цим загрозам, визначити можливі тенденції змін конфліктної адаптивності та психологічної готовності в контексті деструктивних та конструктивних чинників забезпечення загального ментального здоров'я особистості за цих умов, зазначити основні заходи профілактики деструктивних наслідків цих змін.

У дослідженні ми скористались переважно скринінговими методиками суб'єктивних оцінок респондентами своїх станів (7, с. 91). Їх показники ми визначили як індикатори загального ментального здоров'я та психологічного функціонування особистості в умовах війни на виснаження. Дослідження проводилося в березні 2025 року за допомогою онлайн-сервісу Google Forms. Вибірка досліджуваних викладачів одного із рівненських вишів склала 60 осіб та 208 студентів віком від 17 до 19 років. Первинну статистичну обробку отриманих результатів було зроблено за програмою IBM SPSS Statistics 29. Зважаючи на незначну кількість чоловіків серед викладачів та студентів, які змогли взяти участь у дослідженні, ми проаналізували отримані дані в цілому без виокремлення в ньому даних про чоловіків і жінок.

Згідно опрацювання результатів дослідження за використаними методиками отримані наступні рівневі показники індикаторів психологічного функціонування викладачів вишу.

Таблиця 1.

Рівневі показники індикаторів

психологічного функціонування викладачів вишу (у %) N=60

| Індикатори психологічного функціонування                | Рівневі показники |          |         |
|---------------------------------------------------------|-------------------|----------|---------|
|                                                         | високий           | середній | низький |
| Симптоми травмівних стресових станів                    | 47,45             | 37,25    | 15,3    |
| Професійне вигорання                                    | 6,78              | 93,22    | 0,00    |
| Психологічне благополуччя                               | 52,54             | 47,46    | 0       |
| Резильєнтність                                          | 0                 | 76,27    | 23,73   |
| Ресурсне стресодолаання                                 | 72,88             | 23,73    | 3,39    |
| *Психологічна готовність протидії загрозам війни (N=58) | 0                 | 75,9     | 24,1    |

\*Запитальник психологічної готовності протидії загрозам війни заповнили 58 осіб.

Таким чином, в умовах війни на виснаження викладачі педагогічного вишу зазначили значні високі (47,45%) і середні (37,25%) симптоми травмівних стресових станів та дуже значні високі (93,22%) рівні і незначні середні (6,78%) рівні професійного вигорання (при відсутності низьких його рівнях). Разом з тим вони вказали значні високі (52,54%) та середні (47,46%) рівні психологічного благополуччя (при відсутності низьких його рівнях), значні середні (76,27%) і помірні низькі (23,73%) рівні резильєнтності (при відсутності високих її рівнів), а також значні високі (72,88%) та помірні середні (23,73%) рівні ресурсного стресодолаання. В цілому у переважного числа викладачів на четвертий рік війни на виснаження спостерігається парадоксальна адаптація до її умов, яка базується на конфлікті, з однієї сторони, значних рівнів їхнього психологічного благополуччя, резильєнтності і ресурсного стресодолаання та значних рівнів симптомів травмівних стресових станів і психологічного вигорання, з другої.

В контексті конфліктної парадоксальної адаптації майже 80% викладачів вдалося зберегти значний середній (79,5%) рівень готовності протидії загрозам війни при відсутності високого її рівня та наявності помірного низького (24,1%) рівня.

Про особливості адаптації студентської молоді та їх психологічну готовність протидіяти загрозам війни на виснаження свідчать наступні результати дослідження.

Таблиця 2.

Рівневі показники індикаторів

психологічного функціонування студентів вишу (у %) N=208

| Індикатори психологічного функціонування        | Рівневі показники |          |         |
|-------------------------------------------------|-------------------|----------|---------|
|                                                 | високий           | середній | низький |
| Симптоми травмівних стресових станів            | 62,9              | 24,2     | 12,9    |
| Професійне вигорання                            | 11,9              | 85,7     | 2,4     |
| Психологічне благополуччя                       | 32,9              | 67,1     | 0       |
| Резильєнтність                                  | 22,4              | 55,7     | 21,9    |
| Ресурсне стресодолаття                          | 62,4              | 30,5     | 7,1     |
| Психологічна готовність протидії загрозам війни | 0,5               | 84,3     | 15,2    |

Ці результати свідчать про те, що у більшості студентської молоді виявлено прояви конфліктної парадоксальної адаптації до загроз війни на виснаження. У відсотковому значенні показник середніх рівнів психологічного благополуччя (67,1%) майже у 2,5 рази більше ніж показник середніх рівнів симптомів травмівних стресових станів (24,2%), а показник високих рівнів симптомів травмівних стресових станів (62,4%) майже удвічі перевищує показник високих рівнів психологічного благополуччя (32,9%).

В контексті цієї конфліктної парадоксальної адаптації студентська молодь аналогічно викладачам демонструє високі середні (84,3%) рівні психологічної готовності до загроз війни на виснаження. При цьому вона дещо вище ніж у викладачів. Відсоток низьких рівнів у студентів дещо менше і має місце незначний відсоток високого рівні готовності. В цілому у викладачів дещо нижчий рівень психологічного благополуччя і більш високий рівень професійного вигорання, однак дещо нижчий показник високого рівня симптомів травмівних стресових станів ніж у студентської молоді.

Важливо зазначити можливі тенденції зміни конфлікту парадоксальної адаптації в умовах продовження війни на виснаження та повоєнного відновлення. Згідно попередніх досліджень, результатів отриманих колегами, зокрема і нами, у певної частини викладачів та студентської молоді можна виокремити тенденцію спонтанного відновлення їхнього загального ментального здоров'я, ще певна кількість також може набуту спонтанного посттравмівного особистісного зростання за рахунок опанування деструктивних чинників війни та її наслідків. Також у деякої частини досліджуваних можливим є розвиток психосоматичних негараздів при збереженні задовільного соціального функціонування і, на сам кінець, ще у однієї їх частини, на жаль, можуть розвинутих різного роду посттравмівні розлади.

Також слід зазначити, що деструктивні чинники, особливо психоемоційне, професійне вигорання, також можуть негативно позначитись на рівнях психологічної готовності протидіяти загрозам війни

Щодо забезпечення і викладачів, і студентів від небажаних тенденцій розвитку конфлікту парадоксальної адаптації доцільним є проведення систематичних моніторингів стану їхнього психологічного здоров'я. Також, серед основних заходів його забезпечення необхідним є своєчасне надання, в контексті реалізації Закону України «Про систему охорони психічного здоров'я в Україні», відповідної фахової психологічної допомоги. Важливим для цього є навчання викладачів і студентів навичкам психологічної взаємодопомоги щодо трансформації деструктивної складової конфлікту у бік посттравматичного зростання та унеможливлення тенденції розвитку психотравматичних негараздів.

Таке забезпечення є необхідним також і для зміцнення та підвищення рівня психологічної готовності викладачів і студентів щодо протидії загрозам війни в умовах її продовження.

#### Література

1. Абрамова Ю. Чи має шанс Україна виграти війну: аналітик The Atlantic відповів. Україна має шанс виграти війну на виснаження... 07.10.25
2. Готовність до надзвичайної ситуації: виміри конструктивності: практичний посібник /В.М. Духневич, Н.О. Довгань, С.А. Поліщук, З.Ф. Сівєрс, О.Г. Цукур; за заг. ред. В.М. Духневича; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2023. — 395 с.
3. Карамушка, Л., Нагорна, Н. Комплекс методик для дослідження психологічної готовності здобувачів освіти до соціального підприємництва та чинників її розвитку. Організаційна психологія. економічна психологія, 36(3). 2025. С. 128- 139. <https://doi.org/10.31108/2.2025.3.36.13>
4. Корчакова Н., Лазоренко Б., Безлюдна В. Деструктивні та конструктивні чинники психологічної готовності студентської молоді до протидії екологічним та епідемічним загрозам в умовах війни. Ментальне здоров'я №4, 2025. С. 89-98. DOI: <https://doi.org/10.32782/3041-2005/2025-4.14>
5. Красілова Ю.М., Пракапас Р.А., Коломицева І.В. Адаптація студентів до навчання в умовах воєнного стану. Одеса : «Гельветика» Габітус. Вип. 51. 2023 р. С. 82 – 87. <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.51;>
6. Лазоренко, Б.П. Психологічна готовність студентської молоді протидії загрозам війни: тенденції парадоксальної адаптації: Інноваційні тенденції в науці, освіті та технологіях: виклики та перспективи: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 23 серпня 2025 р.). ЦФЕНД, м. Полтава, Україна. 2025, С. 52-57. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/747171>
7. Мартинович Ю. Війна на виснаження: як РФ перейшла від "Київ за три дні" до руйнування української інфраструктури... 31.12., 2025. <https://espresso>.

tv/oborona-ta-bezpeka-viyna-na-visnazhennya-yak-rf-pereyshla-vid-kiiv-za-tri-dni-do-ruynuvannya-ukrainskoi-infrastrukturi-poyasnyuemo

8. Радзівіл, К., Кузікова, С. Особливості психологічної адаптації студентів-психологів до освітнього процесу в умовах воєнного стану. Психологічний журнал, 2024. № 11. С. 53–58. <https://doi.org/10.31499/2617-2100.11.2023.298406>

9. Формування психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до виконання завдань за призначенням під час бойового злагодження: методичний посібник. / Кокун О. М., Мороз В. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С. — Київ: «Центр учбової літератури», 2023. — 170 с.

10. Douville O. Paradoxical over adaptation. A key concept in the clinical and psycho-pathological approach to street children and youth. Samu Social International. 2021. <https://samu-social-international.com/portfolio/paradoxical-over-adaptation/>

11. <https://tsn.ua/ato/ukrayina-maye-shansy-peremohty-u-viyni-z-rf-the-atlantic-pro-viyskovi-tsili-zsu-na-fronti-2929262.html>

Meng, W., et al. Paradoxical leadership, team adaptation and team performance: The mediating role of inclusive climate. *Frontiers in Psychology*. 2023. Volume 14 – 2023. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.10>

**ЛЕВАНДОВСЬКА АНАСТАСІЯ ВІТАЛІЙВНА**, студентка БП-2 «Психологія», Національний університет «Києво-Могилянська академія», (м. Київ)

**ГОЛУБЕВА МАРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА**, доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та педагогіки, Національний університет «Києво-Могилянська академія», (м. Київ), **ЖАРУК ІРИНА ВАСИЛІВНА**, магістр економіки, тьютор школи Хелегорденс, м. Роскілле (Данія)

## **КОНФЛІКТ МІЖ КОНСТРУКТИВНИМИ ТА ДЕСТРУКТИВНИМИ ЦІННІСНИМИ ОРІЄНТАЦІЯМИ СТУДЕНТСТВА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ**

Вступ. Аналіз контенту сучасних досліджень (Короткіх, Тавровецька, 2023; Михайлишин 2017; Сидорук, 2020 та інших) дають можливість побачити, що кожна деструктивна цінність може мати свій конструктивний потенціал за сприятливих умов, а саме – відповідного фактора індивідуальності. Цінності, як і ціннісні орієнтації, можуть закладати початок внутрішньоособистісного конфлікту, який, у свою чергу, може провокувати у індивідів дезадаптивну та (ауто)деструктивну поведінку. Загострення суперечностей між цінностями може бути зумовлене екстремальними умовами, якими в українських реаліях є воєнний стан.

Представниками особливо яскравого прояву внутрішньоособистісного конфлікту є підлітки та студентство, оскільки ці групи осіб перебувають на етапі самовизначення й продовжують формування унікального стійкого